NIEUWE BAAN

VOOR

THORBECKE

?

Pleidooi voor o.a.:

- traditionele terugplaatsing standbeeld Thorbecke op Stationsplein Zwolle;
- boomloos voetgangersgebied tussen stationsgebouw en Oosterlaan-Westerlaan;
- restauratie 19e eeuwse bomenstructuur Potgieterbolwerk, Van Royensingel, Stationsweg/plein, Ooster- en Westerlaan;
- behoud stroomfunctie (route en inrichting) Stationsweg;
- horeca/terrassen e.a. ontmoetingsfuncties begane grond stationsgebouw;
- gedenkstenen in v.m. woonhuizen belangrijke historische Zwollenaren;
- standbeeld Thomas a Kempis vóór Onze Lieve Vrouwe basiliek.

18032019thor

Aan de Gemeenteraad van Zwolle (via de griffie)
Aan het College van B&W van Zwolle

In (papieren) afschrift tevens verzonden aan:

- Afzonderlijke leden Gemeenteraad;
- Wethouders van Zwolle;
- Bestuur Wijkvereniging Vrienden Assendorp;
- Bestuur Vereniging Vrienden Stadskern Zwolle;
- Bestuur City Centrum Zwolle;
- Kon. Horeca Nederland Afdeling Zwolle;
- Bestuur Fietsersbond Zwolle;
- Bestuur Zwollefonds;
- Bestuur Zwolle Groenstad;
- Bestuur Stichting Thorbecke Zwolle;
- Welstand- en Monumentencommissie Zwolle/Kampen;
- Directeur Rijksdienst Cultureel Erfgoed te Amersfoort;
- Hoofddirectie Nederlandse Spoorwegen te Utrecht;
- Stadsredactie Zwolle "de Stentor";
- Redactie "de Peperbus";
- Redactie "de Swollenaer".

Betreft:
Aanvullende notitie
gedateerd 14 mei 2019, bij brief/notitie d.d. 18 februari 2019 van Gert Oostingh aan B&W van Zwolle èn aan de Gemeenteraad van Zwolle inzake "**Restauratie Stationsplein Zwolle**".
Aanleiding: de rondzingende gedachte het Thorbeckebeeld van Hans Bayens niet (zoals jarenlang bedoeld en gecommuniceerd) te herplaatsen op het Stationsplein maar op te stellen bij de Michaëlkerk aan de rand van het Grote Kerkplein dan wel aan de Korte Ademhalingsteeg.

De meest zwaarwegende items uit de brief van 18 februari j.l. zijn ten stadhuize op 8 mei 2019 door schrijver dezes toegelicht in een gesprek met project-wethouder Anker, projectgroep Spoorzone-secretaris Huizing en stedenbouwkundige Snel van de gemeente Zwolle. De toelichting betrof in het bijzonder de "bos"-aanleg enkele meters vóór de rijksmonumentale stationsgevel (zoals de maquette nu laat zien), het voornemen de in het ringwegensysteem onmisbare schakel Stationsweg te versmallen en met klinkers te bestraten èn de terugkeerplek voor Thorbecke.

Zwolle, 14 mei 2019

Geachte raadsleden, geacht college,

Bij brief van 18 februari 2019 aan raad en college deed ik een dringend beroep op het bestuur van de stad Zwolle een ter tafel liggend ontwerp voor de inrichting van het over een jaar onderkelderde Stationsplein zodanig aan te passen dat aan het rijksmonumentale

stationsgebouw, aan toezeggingen in het verleden gedaan èn aan de kleine 19e eeuwse monumentale Stationswijk tussen binnenstad en station recht gedaan zal worden.
Ineens wordt nu bovendien ook nog de suggestie gelanceerd het Thorbeckebeeld niet te laten terugkeren op het Stationsplein. Jarenlang was een terugkeer in een sterk te verbeteren entourage het uitgangspunt.

In het bijzonder het pleingedeelte pal vóór het belangrijke rijksmonument blijkt nu nog ernstiger aangetast te worden dan eerdere prenten al aangaven. Het bassin (spiegelvijver) is van het oorspronkelijke maansikkel-vormige vijvertje tot een enorme waterbak geworden en het groen (eerst slechts een kleine bosje met enkele struikjes links van de stations-entree) is uitgegroeid tot twee enorme boompartijen aan weerszijden van de entree: struiken, bomen (waaronder eiken en platanen) van zeker 10 meter hoog die uitgegroeid zelfs net boven de kap van het rijksmonument uitsteken (!) zoals de maquette van het pand met het directe voorplein laat zien. Van de gevel-symmetrie is niets meer waarneembaar: hele delen worden door bomen gecamoufleerd en zijn daardoor totaal onzichtbaar geworden.

Juist de essentie van het stadsbeeld vanuit de Stationsweg (waarbij het stationsgebouw vanuit de Stationsweg dichter bij het plein komend langzamerhand over de volle breedte zichtbaar wordt, de functie van de belangrijke trechtervorm van deze 19e eeuwse opzet) wordt daardoor ernstig aangetast. Het betreft bomen- en struiken-aanplant alsof hier een hoge gesloten muur van een verkrot op instorten staand fabriekspand gecamoufleerd moet worden.

Opnieuw doet ondergetekende een dringend beroep op Raad en B&W van Zwolle de stad een regelrechte vernieling van het plein (zoals nu in de plannen) te besparen. Het Stationsplein heeft (met op termijn terrassen zoals in het verleden ook deels reeds vóór het gebouw aanwezig), een grote potentie in zich om weer één van de mooiste stadspleinen van Nederland te worden.
Het fraaie beeld van Thorbecke is daarbij een belangrijk element. Een beeld dat ruimte vraagt en zeker niet een rommelige smalle doorgang tussen twee stadspleinen, een doorgang met hielen-trappende binnenstad-bezoekers, fietsenchaos, verkeerspalen, enz. zoals de Korte Ademhalings**steeg** nu is.

Met groet en hoogachting,

Gert Oostingh

Convent van St. Geertrui
Walstraat 15
8011 NR Zwolle

Nieuwe baan voor Thorbecke ?

Van "verkeersregelaar" Stationsplein tot "portier" Michaëlkerk ?

Aanvullende notitie d.d. 14 mei 2019 bij brief d.d. 18 februari 2019 inzake "Restauratie Stationsplein Zwolle"

---

1. Aandacht voor de eigen cultuur

Het woord "cultuur" heeft meerdere betekenissen.
Onder cultuur in brede zin wordt verstaan: "*de beschavingstoestand, ontwikkeling, verfijning van het geestelijk en zedelijk leven, respectievelijk het daarin bereikte peil van een bepaald volk of in een bepaalde tijdsperiode*".
Cultuur in enge zin wordt gezien als: *het geheel van manifestaties van kunst, ontspanning en vermaak*".

Overheden bewegen zich op beide terreinen van cultuur met vaststelling van beleid èn financiering.

Cultuur(**overdracht**) in brede zin vindt in het bijzonder plaats door archieven, bibliotheken, schouwburgen, concertzalen en musea, door onderwijs, door media, maar ook in verband van bijvoorbeeld gezin, vereniging, werk, kerkgenootschap, enz.
Cultuur in enge zin betreft (financiering van) manifestaties op het terrein van toneel, film, ballet, zang, muziek, kunst, enz. Vaak gaat het daarbij om ondersteuning van innovatieve ontwikkelingen.

2. Cultuur in brede zin: standbeelden

Onder cultuur in brede zin vallen (overdracht van) taal, geschiedenis, kennis en gewoonten, leefwijzen, godsdienst, enz., maar bijvoorbeeld ook de soort infrastructuur en architectuur, de inrichting èn aankleding dus van de openbare ruimte. Over dit laatste item gaat voorliggende notitie.

De geschiedenis van Nederland leert dat ons land in het algemeen niet bekend staat om "verheerlijking" van grote historische zonen en dochters. Veel in hun tijd ooit gewaardeerde personen worden in ons land "met de kennis en inzichten van nu" tegenwoordig soms ook nog gedegradeerd in betekenis en waardering. Daarbij worden ooit gegeven straatnamen en ooit opgerichte standbeelden dan ter discussie gesteld. In Zwolle is de kans op zo'n herwaardering relatief klein. De stad beleefde haar grote bloei in de late middeleeuwen en de kans op bijvoorbeeld Zwolse "koloniale helden" in Nederlands Indië, in Zuid-Afrika en in Midden-Amerika is aanzienlijk kleiner dan de kans daarop in de "Hollandse" steden in het westen van het land.

3. Levende stadsgeschiedenis; stadspromotie

In voorliggend schrijven wordt een overzicht gegeven van de **stand van zaken in Zwolle** m.b.t. de zichtbare waardering voor Zwollenaren van betekenis: is er een standbeeld van de

man of vrouw, is er een gedenksteen in een woon- of geboortehuis, is er een grafmonument, e.d. Vooral dus wordt een antwoord gegeven op de vraag "Is de geschiedenis van persoon of prestatie tijdens een toeristische rondgang of bij een onderwijs-excursie, maar ook gewoon voor de Zwollenaren zelf, zichtbaar in het straatbeeld". In Zwolle blijken op dit gebied nog wel wat aanvullingen en verbeteringen mogelijk.
Een **inventarisatie van de huidige stand van zaken** is als **BIJLAGE A** opgenomen bij deze notitie. Directe aanleiding tot dit in kaart brengen is de recent uitgevoerde tijdelijke verplaatsing van het standbeeld van Thorbecke naar het Lübeckplein.

Het gaat om het fenomeen "**Levende stadsgeschiedenis**", tegenwoordig een belangrijke factor bij het aan de man/vrouw brengen van een stad, in het bijzonder dan in combinatie met winkel-, musea- en horeca-bezoek. Levende stadsgeschiedenis, een **stadspromotie zichtbaar in het straatbeeld**, een promotie ook waarvoor een grote groep vrijwillige stadsgidsen zich in alle seizoenen van het jaar (weer of geen weer) inzet door het houden van rondleidingen.

Slogan
Helaas heeft Zwolle al jaren geen wervende leuze meer om de stad bekendheid te geven en verder op de kaart te zetten. De waarde van dergelijke slogans wordt tegenwoordig als niet meer doeltreffend of relevant gezien. Toch kunnen 9 van de 10 Nederlanders bij bijvoorbeeld de kreet "Er gaat niets boven ...." de hier gepromote stadsnaam naadloos invullen en wordt de locatie (en dus bekendheid) van zo'n stad gecommuniceerd. "Zwolle, ruimschoots ruimte" was jarenlang een gewaardeerde slagzin voor het "vermarkten"van onze stad, in het bijzonder bij het bedrijfsleven èn in Den Haag.
Dat hier nog wel wat te winnen is leert "de Stentor" van 19 mei 2018:

"**Toeristisch Imago Zwolle niet meer dan middelmatig; Zwolle profileert zich te weinig**" (LA.GROUP).

Het tegenwoordig in regionaal verband promoten van de stad Zwolle staat een krachtige slogan voor de stad alleen volstrekt niet in de weg! De beste stadspromotors zijn ("gewapend" met zo'n slogan) richting derden nog altijd de inwoners van Zwolle zelf! Het draagt ook zeker bij aan het "wij-gevoel" met de uit alle windrichtingen toestromende nieuwe Zwollenaren!

4. Thorbecke terug naar het Stationsplein

In het in de aanhef genoemde aan Raad èn College gerichte schrijven **("Restauratie Stationsplein Zwolle")** is ondergetekende gedetailleerd ingegaan op de tot op dat moment door B&W meerdere malen beoogde en gecommuniceerde herplaatsing van het fraaie Thorbeckebeeld van Hans Bayens op het Zwolse Stationsplein. Als over enkele jaren dit plein (bus-, auto- en fietsvrij) haar vroegere grandeur terug kan krijgen (één van de **doelstellingen** van de ingrijpende werkzaamheden in het Zwolse stationsgebied) is **dit plein bij uitstek de plek voor het beeld van Thorbecke**.

Thorbecke zelf had (in zijn algemeenheid) niet eens zoveel op met de stad Zwolle. De familie woonde al vanaf circa 1660 in de stad. Thorbecke's vroegste jeugd in Zwolle werd gekenmerkt door financiële problemen van de familie; hij keek er weinig vreugdevol op terug. Johan Rudolf is in zijn latere leven ook niet vaak in Zwolle terug geweest. Als zoon uit een van oorsprong Duitse handelsfamilie (transito-/overslaghandel via Zwolle tussen oost en

west, tussen Westfalen en Holland dus) was hij zich terdege bewust van het belang van economie ondersteunende maatregelen ter verhoging van de welvaart van een land.

Zijn betekenis voor de aanleg van grote infra-structurele werken (nieuwe waterwegen, spoorlijnen, spoorbruggen, enz.) wordt (ten onrechte) soms overschaduwd door zijn grote betekenis als vernieuwer van ons staatsbestel!

Het nu rondzingende gerucht van het misschien te elfder ure alsnog niet terugplaatsen van het Thorbecke-beeld op het Stationsplein (juist op een moment dat N.B. eindelijk een fraaie plek mogelijk zal worden (zoals bedoeld door wijlen Hans Bayens èn door de initiatiefnemers tot het laten maken van dit beeld) zou wel heel navrant zijn. Niet vergeten moet worden dat het comité dat destijds de gelden bijeen bracht voor het beeld uiteindelijk bewust koos voor het Stationsplein! De terugplaatsing van Thorbecke (na een jarenlange schandalige plek als "verkeersregelaar" op een rotonde met rondom crossende auto's) op straks een fiets-, bus- en autovrij (met hopelijk deels zeer laag groen) voorplein van het rijksmonumentale Zwolse station, is een unieke kans om Thorbecke een waardige plek en dit belangrijke stadsplein een waardig middelpunt te geven.

5. Overwegingen en symboliek bij de terugkeer van Thorbecke naar het Stationsplein.

a. De Thorbecke's zijn ooit uit Osnabrück naar Zwolle gekomen. De familie had zoals hierboven aangegeven in Zwolle een belangrijk aandeel in de **transitohandel** (via hessenwegen en de Vecht) van Westfalen over de Zuiderzee naar west-Nederland en vice-versa. Specerijen, tabak, e.a. "exotische" producten gingen daarbij richting Duitsland.
[Ook het recent uit Wapenveld in Zwolle teruggekeerde en één dezer dagen officieel te openen specerijenbedrijf Euroma (in 1899 aan de Thorbeckegracht gesticht) met nu 360 van de 510 werknemers in Zwolle, is op die oude overslagfunctie van Zwolle terug te voeren].
Een belangrijke symboliek van de plaatsing van het Bayensbeeld vóór het Zwolse station is gelegen in het feit dat Zwolle als tweede spoorwegknooppunt van het land (mede door inzet van Thorbecke) een enorme "transito-functie" heeft voor de Nederlandse treinreizigers. En dan niet alleen oost-west maar in alle denkbare richtingen!

b. Het gaat om herplaatsing vóór het station dat onderdeel is van een belangrijke rechtstreekse treinverbinding met Den Haag, het centrum van bestuur waar Thorbecke als minister zoveel voor Nederland heeft betekent. Thorbecke was van grote betekenis voor de midden-19e eeuwse ingrijpende verbeteringen van de **infrastructuur**, in het bijzonder stoomtrein- en scheepvaartverbindingen. Thorbecke legde dan ook in 1862 de eerste steen voor de enkele jaren geleden gesloopte oude spoorbrug over de IJssel bij Zwolle.

c. Het Stationsplein is het plein van aankomst in onze stad van buitenlandse toeristen uit alle delen van de wereld, van Nederlanders w.o. duizenden studenten en (niet in de laatste plaats) van de eigen inwoners. Voor velen is het Stationsplein de eerste kennismaking met de stad, letterlijk en figuurlijk het eerste "beeld" van de stad Zwolle. Dit stadsbeeld zou enorm aan kwaliteit verliezen zonder het uitzonderlijk fraaie Thorbecke-monument. Terugplaatsing was ook altijd de bedoeling en is tot voor zéér kort herhaaldelijk toegezegd!

d. Het heringerichte Stationsplein kan het **visitekaartje** van de stad worden, mede door plaatsing van het Bayens-beeld van Johan Rudolf. Een waardige het plein beheersende plek voor het beeld van de grootste democraat en staatsman in de 200-jarige geschiedenis van ons koninkrijk! Een plein dat (bij een nog steeds afnemende spoor-functie van het rijksmonumentale stationsgebouw) met nieuwe publieksfuncties (horeca-terrassen) een verrijking voor de stad kan betekenen, een mooi stadsplein zoals dat begin jaren '70 nog bestond.

6. Nieuw idee: Thorbecke aan de rand van het Grote Kerkplein

Ongetwijfeld mede ten gevolge van de op dit moment in uitvoering zijnde werkzaamheden in/aan de Michaëlkerk is zeer recent deze gedachte gelanceerd. Die gedachte is niet nieuw. Bij de plaatsing (na de schenking van het beeld in 1992) is ook eerst getracht een plekje in het hart van de oude stad te vinden. Een geschikte **plek die aan de grote betekenis van Thorbecke recht zou doen** is toen binnen de grachten ook al niet gevonden.

Destijds is bijvoorbeeld ook de Diezerpoortenplas (op een steenworp afstand van Thorbecke's geboortehuis op Thorbeckegracht nr. 11) genoemd. De argumenten waarom toen voor het Stationsplein gekozen is zijn sindsdien alleen maar sterker geworden. Gespeeld wordt nu met de gedachte Thorbecke nabij het (achter)portaal van de Michaëlkerk een plaatsje te geven: "er is een plekje voor het beeld vrijgehouden" (sic!). Ook gaat inmiddels het gerucht dat zelfs de Korte Ademhalingssteeg Thorbecke wordt toegedacht.
Puntsgewijs wordt hieronder ingegaan op de daarvoor aangedragen (tegen)argumenten.

7. Naam Grote of St.Michaëlkerk; zichtlijnen

De Grote of St.Michaëlkerk (zoals deze kerk aantoonbaar na de eind 19e eeuwse restauratie ruim een eeuw lang genoemd werd) droeg (vanaf het ontstaan van het eerste houten kerkje op die plek) ongeveer **10 à 12 eeuwen lang** de naam van stadspatroon en aartsengel **St.Michaël**, waaraan de kerk gewijd was. Na de reformatie werd de kerk door de protestanten "Grote Kerk" genoemd. In Steenwijk was men nòg inventiever en daar is nu dan ook nog altijd sprake van èn een Grote Kerk èn een Kleine Kerk! In de dagelijkse omgang wordt tegenwoordig in Zwolle over "de Michaël" gesproken, zoals een Haarlemmer over "de Bavo" spreekt en een Deventernaar over "de Lebuïnus".
Verwarring met de latere R.K. St.Michaëlkerk aan de Bisschop Willebrandlaan is na de recente sloop van die kerk niet meer mogelijk: er is nog maar één echte Michaëlkerk!

Recent is besloten de 10 tot 12 eeuwen oude historische eigennaam "**Michaël**" te schrappen en te vervangen door het woord "Academiehuis", of erger nog, door het woord Academiegebouw (gemeente Zwolle in publicaties). De functie "academiegebouw" is echter slechts één van de vele nieuwe functies.
Het is inmiddels duidelijk onverstandig gebleken het voormalig kerkgebouw met nu een brede nieuwe functie, gelegen in het hart van de stad, de naam te geven van slechts één van die vele nieuwe functies. Financiële overwegingen hebben daartoe geleid, doch de burgerlijke gemeente, in eerste instantie erg afwijzend bij de financiering, heeft zich inmiddels redelijk gerevancheerd. Profilering sec als onderwijsgebouw kan op zeker moment

ook betekenen dat gemeente en bedrijfsleven zich niet (of minder) betrokken zullen voelen bij het (financiële) behoud van het gebouw.
Het gaat hier LET WEL dus voortaan om een MCC, een Multifunctioneel Cultureel Centrum, een nieuwe doelstelling als centrum van "CULTUUR-OVERDRACHT", een **cultuurhuis!** Een 10 tot 12 eeuwen oude eigennaam valt klaarblijkelijk niet onder cultureel erfgoed en werd in de financiële waan van de dag enkele jaren terug dus domweg weggepoetst !!!

MICHAELKERK ZWOLLE, cultuur- en academiehuis

Cultuurhuis **Michaëlkerk** dus, geen duidelijke link meer richting "protestantisme" (schrappen van het woord "Grote") èn geen link meer richting "katholicisme" (schrappen van de aanduiding "Sint"). Gewoon de Christelijke naam van de aartsengel zoals zo'n 10 à 12 eeuwen geleden door de eerste Zwollenaren gegeven. "Michaëlkerk" (in de wandeling "de Michaël" of ook wel "de Michiel"), kort en krachtig, gemakkelijk te communiceren op affiches, richting-borden, enz.

Functie dus van Cultuurhuis: de functie die voorganger Broerenkerk (vóór de ombouw tot boekenkerk) ook al had en die nog eerder (vóór de kerkenruil van 1983) de Bethlehemkerk reeds vervulde. In bepaalde gevallen kan de Michaëlkerk ook als **burgerzaal** van het stadhuis fungeren: in het stadhuis ontbreekt een grote manifestatie-ruimte. Bij het 750-jarig bestaan van de stad in 1980 vonden de grote herdenkings-bijeenkomsten ook al in de Michaëlkerk plaats. Tot op heden wordt in voorkomende gevallen door het stadsbestuur voor een grote ruimte meestal uitgeweken naar de eveneens bijna naastgelegen schouwburg Odeon, zoals bijvoorbeeld bij een burgemeesters-afscheid.

Op de politieke argumenten voor subsidieweigering c.q.-minimalisering (aanleiding tot de constructie "Academiehuis") valt terugkijkend nog wel wat af te dingen. Zo maar wat constateringen: een gebouw met een kerkelijke functie wordt dus niet gesubsidieerd. 't Gaat hier wel om (met Sassenpoort, Peperbus en raadhuis) één van de 4 belangrijkste monumenten van Zwolle. Slechts zo'n 7 % (hoogkoor) van het vloeroppervlak van bijna 2000 m2 (exclusief consistorie) is als bezinningsruimte / dagkapel en één maal per week als kerkruimte in gebruik. Met gebruik van toiletten, van hal en looproute door de kerk en met het orgelgebruik betekent dat afgerond een percentage van ca. 10% voor "religieus" gebruik. Door een verhuur-constructie wordt de 10% geregeld. Resteert dus 90 % voor culturele en onderwijsfuncties.

Gememoreerd kan nog worden dat de stad Zwolle in de grote miljoenen kostende kerkrestauraties van Bethlehemkerk, Broerenkerk en OLV-kerk in de jaren '70-'80 steeds 10% in de kosten bijdroeg; dat bijvoorbeeld de hal van de Peperbus (gemeente-eigendom) zelfs dienst doet als hal en toegang van de OLV-kerk; dat ook veel gemeentelijk geld naar de restauratie van de synagoge is gegaan; dat de restauratie van de gewelfbogen in de Grote Kerk o.l.v. wethouder Meindertsma) (stenen vielen naar beneden en een deel van de kerk was enkele jaren afgezet) ook veel gemeentelijk geld gekost heeft; enz.
De gemeente moet zich als vertegenwoordiger van alle inwoners in deze ruimhartig opstellen: achterstallig onderhoud kost uiteindelijk ons allemaal aanzienlijk meer dan tijdig uitgevoerde reparatie.

Zichtlijnen

Het architectenbureau dat de huidige bouwkundige veranderingen begeleidt constateerde bij de planvorming dat er 2 zichtlijnen zijn in de kerk, n.l. een oost-west-zichtlijn en een noord-zuid-zichtlijn. Dit is een niet geheel volledige constatering.
De Zwolse Michaëlkerk is een hallenkerk, d.w.z. dat er drie parallelle hallen of schepen zijn, elk met een koorsluiting aan de oostzijde en met ooit de drie belangrijkste van de (zeker 16) altaren in die koorsluitingen. In de koorsluiting hoek Grote Markt stond het Onze Lieve Vrouwe-altaar. Het altaar in het (belangrijkste) middenschip was gewijd aan het Heilige Kruis èn aan de stadspatroon St. Michaël. In het koor hoek Grote Kerkplein tenslotte stond een altaar gewijd aan St. Pieter (Petrus), in het St. Pieterkoor dus. Er waren dan ook zeker drie belangrijke west-oost zichtlijnen.

Bij de Reformatie werden alle altaren verwijderd, werd het hoofdkoor afgesloten met een hek en waren alle zichtlijnen georiënteerd op de kansel, de plek van verkondiging van het Woord. Een verkondiging vanaf één van de fraaiste en rijkst gebeeldhouwde preekstoelen van ons land, in een kerk met één van de grootste en mooiste orgels van West-Europa! ("Zwolle orgelstad").
Vanuit de toreningang aan de Luttekestraat zal ooit de belangrijkste zichtlijn (richting Michaëlkoor) gelopen hebben. Bij de OLV-basiliek bijvoorbeeld is deze west-oost zichtlijn nog steeds vanuit de Peperbus-toegang waarneembaar.
De zichtlijnen èn het hoge aantal Zwolle-bezoekers komend vanaf de Fundatie waren aanleiding tot het openen van een (tweede) bezoekers-ingang van de kerk aan de zuidzijde.

In het 5e vak vanuit het westen zijn in de zuid- èn in de noordgevel van de kerk (ongeveer ter hoogte van de uitbreiding van de romaanse naar de gotische kerk) vanaf de 15e eeuw zij-ingangen. Deze beide ingangen liggen tegenover elkaar. Je zou ook hier van een zichtlijn kunnen spreken. De zuidelijke ingang (zie sprong waterslag!) was toen al minder breed dan de noordelijke toegang! De beide toegangen functioneerden volledig gescheiden van elkaar en of je hier dan echt een zichtlijn kunt benoemen is afhankelijk van de definitie van dit woord. Er stond vóór de reformatie een groot aantal altaren in de kerk (minimaal 16), wellicht ook wel haaks op of in die "zichtlijn". Enige religieuze betekenis valt aan de tegenover elkaar gelegen toegangen in elk geval niet te verbinden. [Over een eventuele gescheiden toegang voor mannen en vrouwen is in elk geval (in de tijd vóór de reformatie) niets gevonden.] Je kunt je in principe in elke rij noord-zuid-gewelfvakken zo een noord-zuid zichtlijn haaks op de 3-schepen-zichtlijnen voorstellen.

8. **Functie in- en uitgangen van de kerk; functie kerkhof/kerkplein**

Tot midden 15e eeuw was het Grote Kerkplein (met raadhuis, stadswijnhuis, raadhuistoren, latijnse school en gildenhuis) het centrum van de stad. Het in 1448 voltooide stadhuis kreeg echter de ingang al aan de Sassenstraat. Het huidige kerkplein was een wandelhof (zie **BIJLAGE B**: schets door Han Prins van de achtereenvolgende functionele en stedebouwkundige veranderingen ten zuiden van de kerk). Het plein heeft een duidelijke trechtervorm, waarbij de trechtermond de oostelijke pleinwand is, i.c. het stadhuiscomplex. De sobere zuidgevel van de kerk gaat schuil achter het groene scherm van de boomomheining van het plein.

In later tijd breidde de stad zich aan de noordzijde met meerdere "schillen" bebouwing uit en verloor het Grote Kerkplein de centrale plaats. Het nieuwe hart van de stad werd de Grote Markt aan de noordzijde van de kerk (op de ter plaatse overwelfde Grote Aa), alwaar eeuwenlang (met als laatste de schil Noordereiland) de latere stadsuitbreidingen plaatsvonden.
Mede als uiting van die functie-wijziging werd rond 1460 aan de Grote Marktzijde een uitzonderlijk fraai zandstenen hoofdportaal met bakstenen verdieping gerealiseerd.
Prof. E.H. ter Kuile zegt hierover in zijn monumentbeschrijving:
"De voornaamste reden waarom men boven het eigenlijke portaal een verdieping bouwde zal wel geweest zijn het verlangen aan deze zijde van de kerk ***een rijzig architectonisch pronkstuk*** *op te richten dat kerk en stad tot eer strekte".*

Aan de zuidzijde van de kerk verrees in 1728 (op de plaats van de vroegere stadshof-ingang) een ondiep zeer bescheiden (uitgebouwd) achterportaal, doch dit had nog slechts de functie om na een uitvaartdienst met een begrafenisstoet de tot kerkhof geworden stadshof te bereiken. Na 1827 werd van dit kerkhof (met 1800 genummerde en afgeperkte graven) een plein gemaakt. Dit werd mogelijk nadat ("buiten de stad") aan de Meppelerstraatweg in 1824 de Algemene Begraafplaats in gebruik genomen was.
Het begraafgedeelte nabij de consistoriekamer aan de Luttekestraat werd wel als "de kleine kerkhof" aangeduid en was ook apart omheind, zoals op 16e/17e eeuwse kaarten te zien.
Nadrukkelijk dient nog opgemerkt dat het Grote Kerkplein genoemd is naar de "Grote Kerk", doch dat het zeker geen "groot" kerkplein is; het tegendeel is eerder waar!

De St.Michaëlkerk had voor de Thorbecke's geen enkele bijzondere betekenis: de van afkomst Duitse familie hing de Evangelisch-Lutherse godsdienst aan. De Blijmarkt naast de Lutherse kerk zou echter volstrekt ongeschikt zijn als waardige plek voor Thorbecke. Op dit ondiepe voorpleintje vóór de Fundatie vinden bovendien incidenteel grotere buiten-objecten van het museum een expositie-plek.

9. Karakter en functie van het huidige Grote Kerkplein

Geheel onverwachts werd (tijdens de verhuizings-perikelen van het Bayens-beeld naar het Lübeckplein) ineens de suggestie openbaar om Thorbecke op het Grote Kerkplein nabij het achterportaal van de Grote Kerk te plaatsen. Ook de Korte Ademhalingssteeg werd genoemd.

Het Grote Kerkplein vervult **meerdere belangrijke functies**.

a. Langs de zuidzijde van het plein (buiten de "boom-omheining" van het vroegere kerkhof) liggen de vrij diepe terrassen behorend bij de horeca-zaken aan die zijde van het plein. De boomomheining is een midden jaren '70 bij de bouw van het stadhuis gereconstrueerde afscheiding tussen de vroegere stadshof/later kerkhof en de er omheen lopende openbare weg. **Op alle oudste stadsplattegronden is deze omheining zichtbaar**. Ze is door stadhuis-architect John Konijnenburg in samenwerking met ontwerper Han Prins nadrukkelijk zo teruggebracht!

b. Langs de gehele zuidgevel van de kerk staat aldus een bomenrij als onderdeel van de boom-omheining. Eén boom (het dichtst bij de Sassenstraat) is vanwege ziekte recent gekapt. Andere bomen hebben vanwege de heersende schimmelziekte een uitgebreide warmtebehandeling ondergaan. Eén boom zal mogelijk gerooid worden om het

In later tijd breidde de stad zich aan de noordzijde met meerdere "schillen" bebouwing uit en verloor het Grote Kerkplein de centrale plaats. Het nieuwe hart van de stad werd de Grote Markt aan de noordzijde van de kerk (op de ter plaatse overwelfde Grote Aa), alwaar eeuwenlang (met als laatste de schil Noordereiland) de latere stadsuitbreidingen plaatsvonden.
Mede als uiting van die functie-wijziging werd rond 1460 aan de Grote Marktzijde een uitzonderlijk fraai zandstenen hoofdportaal met bakstenen verdieping gerealiseerd.
Prof. E.H. ter Kuile zegt hierover in zijn monumentbeschrijving:
*"De voornaamste reden waarom men boven het eigenlijke portaal een verdieping bouwde zal wel geweest zijn het verlangen aan deze zijde van de kerk **een rijzig architectonisch pronkstuk** op te richten dat kerk en stad tot eer strekte".*

Aan de zuidzijde van de kerk verrees in 1728 (op de plaats van de vroegere stadshof-ingang) een ondiep zeer bescheiden (uitgebouwd) achterportaal, doch dit had nog slechts de functie om na een uitvaartdienst met een begrafenisstoet de tot kerkhof geworden stadshof te bereiken. Na 1827 werd van dit kerkhof (met 1800 genummerde en afgeperkte graven) een plein gemaakt. Dit werd mogelijk nadat ("buiten de stad") aan de Meppelerstraatweg in 1824 de Algemene Begraafplaats in gebruik genomen was.
Het begraafgedeelte nabij de consistoriekamer aan de Luttekestraat werd wel als "de kleine kerkhof" aangeduid en was ook apart omheind, zoals op 16e/17e eeuwse kaarten te zien.
Nadrukkelijk dient nog opgemerkt dat het Grote Kerkplein genoemd is naar de "Grote Kerk", doch dat het zeker geen "groot" kerkplein is; het tegendeel is eerder waar!

De St.Michaëlkerk had voor de Thorbecke's geen enkele bijzondere betekenis: de van afkomst Duitse familie hing de Evangelisch-Lutherse godsdienst aan. De Blijmarkt naast de Lutherse kerk zou echter volstrekt ongeschikt zijn als waardige plek voor Thorbecke. Op dit ondiepe voorpleintje vóór de Fundatie vinden bovendien incidenteel grotere buiten-objecten van het museum een expositie-plek.

9. Karakter en functie van het huidige Grote Kerkplein

Geheel onverwachts werd (tijdens de verhuizings-perikelen van het Bayens-beeld naar het Lübeckplein) ineens de suggestie openbaar om Thorbecke op het Grote Kerkplein nabij het achterportaal van de Grote Kerk te plaatsen. Ook de Korte Ademhalingssteeg werd genoemd.

Het Grote Kerkplein vervult **meerdere belangrijke functies**.

a. Langs de zuidzijde van het plein (buiten de "boom-omheining" van het vroegere kerkhof) liggen de vrij diepe terrassen behorend bij de horeca-zaken aan die zijde van het plein. De boomomheining is een midden jaren '70 bij de bouw van het stadhuis gereconstrueerde afscheiding tussen de vroegere stadshof/later kerkhof en de er omheen lopende openbare weg. **Op alle oudste stadsplattegronden is deze omheining zichtbaar**. Ze is door stadhuis-architect John Konijnenburg in samenwerking met ontwerper Han Prins nadrukkelijk zo teruggebracht!

b. Langs de gehele zuidgevel van de kerk staat aldus een bomenrij als onderdeel van de boom-omheining. Eén boom (het dichtst bij de Sassenstraat) is vanwege ziekte recent gekapt. Andere bomen hebben vanwege de heersende schimmelziekte een uitgebreide warmtebehandeling ondergaan. Eén boom zal mogelijk gerooid worden om het

achterportaal onderdeel van wat in architectuur-terminologie de "vuile hoek" heet. Het feit dat ook de nu in uitvoering zijnde verbouwing via het achterportaal loopt geeft al aan dat dit gewoon de meest logische (en zelfs enige) toegang is voor aan- en afvoer: "dienstingang / laad- en losingang" dus!

Een enorm verschil dan ook met een mogelijke biotoop rond Thorbecke op het Stationsplein: een ruim voetgangers-voorplein zonder troep en met gazons met bloemperken vóór het station Zwolle CS en Thorbecke daarbij als stralend middelpunt in de vrije ruimte!

h. Je vraagt je af of het stichtingsbestuur van de kerk zich wel ooit gerealiseerd heeft dat twee toegangen bij betaald kerkbezoek (zoals concerten, kooruitvoeringen, brocante-markten, enz.) ook twee kaartverkoop-punten noodzakelijk maken, tenzij men in al die gevallen de achteringang afsluit en op de deur een briefje plakt: "Ingang: Grote Markt". En wel erg goedkope uitstraling!

In theorie en op papier zijn door architecten altijd prachtige visioenen op te roepen, in dit geval over doorgaande routes door de kerk met stromen bezoekers, over leuke "doorkijkjes" (dwars door drie schepen van bij elkaar 33 meter breedte heen!), enz. Maar de nuchtere werkelijkheid pakt vaak heel anders uit! Het element "doorloopkerk" en "doorzichtkerk" is inmiddels welhaast tot het hoogste doel van de verbouwingen verheven!

Waarom toch mogen uit de Fundatie komende museum-bezoekers niet zelf vrijuit bedenken of ze richting stadhuis, richting Sassenstraat, naar het gezellig Bethlehem Kerkplein of via de Korte Ademhalingssteeg naar de Grote Markt lopen en daar dan **door het uitzonderlijk fraaie rijke monumentale zand- en bakstenen hoofdportaal de eeuwenoude stadsparochiekerk ervaren en binnengaan**? Een zichtlijn hoeft echt niet noodzakelijk tot een achterdeur-binnenkomst te leiden!

i. Een eenvoudige brochure over de Michaëlkerk (of over een op dat moment aldaar gebrachte activiteit), mee te nemen bij de uitgang van de Fundatie, kan prima de aandacht op de Michaëlkerk vestigen. Anno 2019 kan ook een digitaal bord bij de zuidelijke entree van de kerk (met "lopende" tekstband) alle actuele wervende (reguliere èn bijzondere) activiteiten vermelden. Kost wel wat, maar is bewezen zeer effectief! Zo'n bord kan ook naar de hoofdingang verwijzen. Bezoekers van elders behoor je via het unieke schitterend mooie hoofdportaal te ontvangen. **Een portaal een kathedraal waardig!** Een portaal dat je niet, na vertrek toevallig omkijkend, moet kunnen zien.

10. Karakteristieken van het Thorbeckebeeld

Het door Hans Bayens gemaakte beeld van Thorbecke kwam (zoals gememoreerd bij de onthulling door oud-premier Ruud Lubbers) zeker meer dan een eeuw te laat! De stad Zwolle liet het hier in het verleden ernstig afweten. In hoofdstad Amsterdam werd al in de 19e eeuw een beeld van onze Zwollenaar onthuld. Toen het in 1992 dan zover was, heeft Thorbecke vervolgens op het Stationsplein gestaan in een biotoop van asfalt en langsrazend verkeer. Nu is het dan eindelijk zover dat recht gedaan kan worden door de stad aan de grootste staatsman in de 200 jaar van het Koninkrijk der Nederlanden.

Onze Thorbecke (en dat is misschien wel juist te danken aan het pas in onze tijd vervaardigen van een beeld) straalt (anders dan veel saai overkomende "portret-beelden" uit de 19e eeuw) onverzettelijkheid uit. **Vastberadenheid en gedrevenheid!** Het is de dynamiek die je kunt vinden bij een strijdbaar Michaëlbeeld. Recht op, borst vooruit, de armen over elkaar en tegenstanders zodoende afwerend. Het is de houding ook van iemand die overtuigd is van zijn gelijk. Voeten stevig in het zand om de tegenstander te weerstaan. In zijn linkerhand de tekst van de grondwet, klaar om de linkerarm triomferend omhoog te steken! Het gehele silhouet, ook de kleding, straalt strijdbaarheid uit. De dynamiek van nog net niet voluit wapperende jaspanden. "Kom maar op. Ik sta voor mijn zaak!".

Het is een duidelijk figuratieve, realistische voorstelling met een hedendaagse detaillering en materiaal-afwerking. Bij de houding van zo'n persoon hoort ruimte, de ruimte die het Stationsplein wèl jarenlang bood.
Bayens zelf liet bij proefopstellingen de sokkel NB nog 30 cm verhogen om de ruimtewerking te versterken. **De traditionele 19e eeuwse ruimte zoals overal elders in Nederland zichtbaar!**

*In het Shell-journaal van Nederlandse **stand**beelden, (een handzaam werkje door P.v.d.Horst uit 1983), is die ruimte ook te zien. Van de in dit werkje afgebeelde en besproken 23 solitaire standbeelden in de categorie bekende en beroemde Nederlanders, is er **geen beeld dat niet** rondom in de vrije ruimte staat van een plein of plantsoen! Geen enkel beeld staat dus pal vóór een gebouw! Het zijn dan bovendien ook nog eens bijna allemaal beelden die niet of nauwelijks dynamiek uitstralen (en die je dus zelfs nog eerder nabij een gebouw zou verwachten dan het Thorbeckebeeld). (Zie voor het overzicht van deze beelden de **BIJLAGE C** bij deze notitie).*

Zwolle begaat een ernstige fout wanneer het de grootste Nederlandse staatsman van de laatste 200 jaar plaatst als een soort "portier" naast de "achter"ingang van de kerk op de rand van een intensief gebruikt veelal rommelig plein. Idem in een smalle rommelige steeg-achtige doorgang van het ene stadsplein naar het andere! **Dit is niet de manier waarop de vernieuwer van ons staatsbestel zo'n anderhalve eeuw na zijn overlijden in zijn geboortestad geëerd moet worden**. Wanneer op de plek nabij de kerktoegang aan het Grote Kerkplein al een beeld moet staan dient dat uitnodiging en vriendelijkheid uit te stralen. Op de Zwolse Grote Markt staat zo'n soort "lief" glazen beeld, een beeld dat bovendien ook nog een relatie met de kerk heeft .....!

Het beeld van Johan Rudolph is nabij de achteringang van de kerk een "foutief uithangbord" om bezoekers te trekken naar de Michaëlkerk. En ja, natuurlijk wil je als bestuur van zo'n multifunctioneel centrum wel een **topbeeld** naast je deur hebben. Wie wil dat niet! Het gaat hier nu echter in de eerste plaats om een goede (jarenlang toegezegde) plaats voor het Thorbecke-beeld, niet om een middel om de aandacht te vestigen op de toegang en de (op dit moment actuele) functie-verandering van een gebouw!

Op het bordes is Adam, met als achtergrond de zes-coulissen-gevel van architect John Konijnenburg, een blijvend sterk herkenbaar beeld van de stad Zwolle !

Madeleine Rood schrijft in "Op de sokkel" in 1995:

> *"Vanwege de prominente standplaats, pal voor het stadhuis, wordt Rodins schepping "Adam" vaak als hèt beeld van Zwolle gezien. Het beeld van de beroemde Franse beeldhouwer siert Zwolle al sinds 1965 en is inmiddels in de ogen van velen een rasechte Zwollenaar".*

b. **Beeldengroep Joan Derck van der Capellen**
In de Grote Kerk is al de plaats bepaald waar de beeldengroep van Joan Derck van der Capellen tot de Poll "in langdurig bruikleen" zal komen te staan, n.l. in het OLV-koor. Funderings-onderzoek aldaar heeft ook al plaatsgevonden. Het wachten is nog steeds op een Italiaans uitreis-visum.
In de kerk staat tegen de noordgevel de grafsteen van het graf van de familie **Terborch**. Ook deze steen is een monument ter herinnering.
In veel stads-parochiekerken vindt men herinneringen aan grote stadgenoten. Ze zijn niet maatgevend voor wat in de buitenruimte van de kerk mogelijk is. De vraag is of een concentratie van de herinnering aan meerdere stedelijke grootheden in een klein gebied wenselijk is, zeker wanneer er voor Thorbecke N.B. een jarenlang toegezegd eigen fraai plein beschikbaar is, het hart van de monumentale 19e eeuwse stadsuitbreiding.

c. **Fontein door Peter van de Locht (graniet; "Zonder titel")**
In 1996 geplaatst op de grens van het Grote Kerkplein en "de kleine kerkhof" aan de Luttekestraat. Vervaardiging vond plaats t.g.v. de 3 jaar eerder voltooide herinrichting van het Grote Kerkplein. Recent is bepaald dat het terrein aan de westzijde van de fontein ook voor terrassen gebruikt zal gaan worden. De vormentaal van de fontein is streng, ritmisch en voornaam, gebaseerd op de gulden snede en op andere getalsverhoudingen.
De fontein is sterk bepalend voor het stadsgezicht vanaf het plein richting Luttekestraat. Ze sluit het plein aan de westzijde visueel af.

De fontein zal mogelijk iets verplaatst moeten worden wanneer eindelijk eens de funderingen van ooit de hoogste toren van Nederland blootgelegd, geconserveerd en toegankelijk gemaakt worden (bijv. als horeca-terras). Een toeristische attractie waar elke stad jaloers van zou worden. Niet aldus het stadsbestuur van Zwolle!!

d. **Beeld "de droom van Liliënthal" door Gerard Bruning.**
In de patio tussen het oude raadhuis en het nieuwe stadhuis. Geplaatst in 1976 bij gelegenheid van de opening van het nieuwe stadhuis.
Het beeld is een modern versie op het thema "de val van Icarus" en heeft dus geen enkele betekenis in relatie tot de geschiedenis van Zwolle.
Dr.Ir. Liliënthal was een Oost-Duits vliegtuigconstructeur in de pioniertijd van de vliegkunst. Hem werd net als Icarus hoogmoed verweten.

De plastiek had visuele betekenis toen er nog een doorgang was van de Sassenstraat door de patio richting Grote Kerkplein. Nu die doorgang blijvend aan beide zijden dicht gebouwd is kan alleen de glazenwasser het beeld nog zien. Overwogen kan worden dit (totaal niet meer te ervaren bronzen beeld) een andere plaats te geven, bijvoorbeeld vóór het stadskantoor op het Lübeckplein (mits het dak van de P-garage het gewicht kan dragen).
Het werk wordt gekenmerkt door organische vormen die zich ritmisch uitstulpen of ingesnoerd worden.

e. "Glazen engel" (St. Michaël) op de Grote Markt.

Beeld door Rotterdamse kunstenaar Herman Lamers. Gelaagd glas (350 platen van een cm dik). Onthuld op 18 juni 2010. Geschenk medisch specialisten Isala. "Binding tussen heden en verleden; ik wilde een moderne transparante Michaël tussen de mensen zetten".
Tientallen jaren lang is door o.a. de vereniging Vrienden Stadskern Zwolle gepleit voor realistische herkenbare beelden in de kleine stadskern. Groot was de vreugde dan ook bij veel Zwollenaren toen eindelijk in 2010 een beeld van stadspatroon St.Michaël de Grote Markt zou gaan sieren. Nog groter was de desillusie toen het resultaat zichtbaar werd.

De kunstenaar had (zonder richtlijn /begeleiding) gemeend een **lieve Michaël** te moeten maken in plaats van de **strijdbare aartsengel die met zijn speer de draak van onrecht en ongeloof doorboort**.

Een "lieve" engel van groen glas werd geplaatst en "de deskundigen" vonden het een inventieve en creatieve taakuitvoering. Veel Zwollenaren dachten er (met als voorbeeld de Michaël op de spits van het hoofdportaal van de kerk) heel anders over. Lang werd de schijn naar buiten toe opgehouden. Pas nadat de Van Rossem's (waaronder overigens slechts één kunsthistorica) op de nationale TV hun visie op het beeld gegeven hadden werd de kritiek ook in Zwolle meer in het openbaar gehoord.

De vriendelijkste reactie in de stad waargenomen: "t Is net een ambtenaar, 40 jaar achter een bureau heeft de man ook nog een vergroeide hoge rug opgeleverd".
De meest kritische beschrijving van de "lieve" Michaël: "een groenglazen paspop met twee surfplanken op zijn rug".
Tienduizenden keren is zo'n 12 eeuwen lang Michaël afgebeeld (schilderijen, prenten, muurschilderingen, iconen, enz.). Altijd als strijder tegen het kwaad van onrecht en ongeloof (heidendom). Wanneer men bij elke kunstprestatie gelooft in de kreet dat iets "kunst" is wanneer het een emotie (positief of negatief) oproept, dan is dit beeld in elk geval hoge kunst. [Wie echter één van de mooiste "echte" Michaël's wil zien: op het oude kerkhof van Hamburg staat één van de grootste en mooiste ijzeren exemplaren ter wereld].

Veel kerken in de Nederlanden werden genoemd naar de Britse brengers van het Christendom in onze streken zoals Willebrord, Bonifatius, Bavo, Lebuïnus, enz. Soms wordt aangenomen dat vernoeming van een kerk naar de aartsengel Michaël

misschien zou kunnen duiden op een ouder reeds bestaand Germaans heiligdom dat dan omgedoopt zou zijn. Hard aangetoond is deze veronderstelling tot nu toe niet!

St. Michaël is in elk geval de strijder tegen het kwaad, in het bijzonder het kwaad van het ongeloof, lees: het heidendom. Dat heidendom wordt dan gesymboliseerd door een draak. Het is daarom een spijtige zaak dat bij de nu in uitvoering zijnde werkzaamheden aan de Michaëlkerk de toegangsdeuren aan de Grote Markt voorzien worden van een afbeelding van de aartsengel Michaël en de deuren aan de Kerkpleinzijde van een afbeelding van de draak. De strijder tegen het kwaad dus aan/op de voordeur en het kwaad zelf aan/op de achterdeur. Een onmogelijke strijd dus voor de arme Michaël! Alleen de vervanging van zijn speer door een kruisboog zou hem kunnen helpen de 33 tussenliggende meters te overbruggen!
Net als de "lieve" groenglazen engel is helaas dus wederom door kunstenaars en begeleiding niet begrepen waar het nu eigenlijk om gaat. De drang tot creativiteit en originaliteit wint het van de nuchtere voor iedereen begrijpelijke historische en realistische vormgeving. Men streeft daarmee zijn of haar doel voorbij! Het goede voorbeeld staat N.B. op de spits van het hoofdportaal!

12. Aanpassing van gebieds-analyse en programma van eisen

a. Schrijver dezes doet opnieuw een dringend beroep op B&W en op de Gemeenteraad van Zwolle om de 19e eeuwse grootste staatsman uit 200 jaar Koninkrijk der Nederlanden een volwaardige plaats te geven in de openbare ruimte van de gemeente Zwolle.
b. Dat kan op het 19e eeuwse Stationsplein, het hart van de kleine monumentale 19e eeuwse stadswijk tussen binnenstad en station. Daartoe zou het (in de afgelopen tijd) in de planvorming van een klein halvemaan-vormig element tot een immense spiegelvijver/ronde waterbak gegroeid bassin, tot kleinere proporties teruggebracht moeten worden. Dat kan vrij eenvoudig want slechts een deel van het bassin is doorzichtig richting de fietsenkelder. De bak lijkt op de getoonde foto-montage's inmiddels iets in westelijke richting opgeschoven te zijn, wat voor het beeld van Thorbecke "in de buurt van of op de middenstip" meer perspectief biedt!
c. Meer traditioneel groen (enkele gazons met bloemperken zoals in de jaren '60 nog aanwezig) zou het Thorbeckebeeld een goede biotoop kunnen geven. Een kwestie slechts van berekening van enig meer- en minderwerk (in geval zelfs de aanbesteding van het groenplan, het laatste onderdeel van de herinrichting van het plein, al zou hebben plaatsgevonden). Het betreft meestal een stelpost.
d. Uit de op dit moment ter tafel liggende schetsen/foto-montages blijkt dat de slechts enkele jaren geleden met extern geld uitgevoerde herinrichting van de Stationsweg gehandhaafd blijft. Dat ging toen om een bundeling van de voetgangersstromen naar de binnenstad die via één oversteek over de Van Royensingel werden geleid. Er kwam "zand voor stenen": een aparte doorlopende zandstrook voor de bomen in plaats van de tot dan toe afzonderlijke plantgaten. Er kwamen nieuwe trottoirs , er kwam een kunstwerk op die trottoirs in de vorm van een bronzen slang, zowel op de Stationsweg als op het voetpad aan de grachtzijde van de Van Royensingel. Met roeptoeters aan de gracht, met een bronzen stadsplattegrond hoek Van Nagellstraat, een namaak "tentje voor grondwerkers", enz. Het wegdek (asfalt) bleef dus ongewijzigd.
Het kunstwerk alleen al kostte enkele jaren terug zo'n 3 ton. Jaarlijks moet daarvoor nog meer dan 30.000 euro aan onderhoud opgebracht worden.

e. Bij de herinrichting zijn tientallen gietijzeren straatlantaarns geplaatst in 19e eeuwse stijl. Een mooie traditionele laan is weer ontstaan, aansluitend bij het karakter van de Van Royensingel, een mooie groene wandelroute naar de binnenstad, een laan ook waar het op de hotel-terrassen voor toeristen prima vertoeven is. De inrichting van de Stationsweg van enkele jaren terug hield dus goed rekening met het traditionele 19e eeuwse karakter van de laan. Het karakter zoals zo vaak genoemd en geroemd in de klankbordgroep en waarvan terugkeer na voltooiing van de busbrug ook op het Stationsplein zou plaatsvinden.
Een identieke restauratie van het Stationsplein, aansluitend op de vernieuwde Stationsweg lag dus (zelfs zonder duidelijk gemeentelijk programma van eisen en zelfs zonder de gedane toezeggingen) sowieso voor de hand.

Echter: In plaats daarvan op het kwetsbaarste deel van het Stationsplein, n.l. pal voor de monumentale stationsgevel een immens grote ronde waterbak, twee enorme groepen bomen waaronder zéér hoge eiken en platanen, een geheel bestraat voorplein. Aan de overzijde van het plein één keldertoegang met groene helling (model Stadshagen V) voor de ABN-bank. Verder de terugkeer Thorbecke ter discussie staande en hoge aluminium lantarenpalen (gelijkend op zendmasten) om de voorgevel van het station aan te lichten, lantaarnpalen niet alleen uitermate storend op het plein maar ook storend in het stadsgezicht/profiel van Ooster- en Westerlaan.
Tekenend voor het klaarblijkelijk ontbreken van een degelijk programma van eisen: weer wel een versmalde Stationsweg met klinkertjes terwijl dat gezien de extreem belangrijke verkeersfunctie nu juist zeer ongewenst is! Profiel en wegdek horen identiek te zijn aan de situatie op de Van Royensingel èn aan de Ooster- en Westerlaan.
Gen herinrichting dus van het plein waarvan jarenlang in de klankbordgroep is gezegd dat het 19e eeuwse karakter van de mooie Stationswijk eer aangedaan zou worden, de tweede belangrijke doelstelling van alle plannen naast het opheffen van de verkeerscongestie (van auto, bus en fiets).

f. **Omdat een goed onderbouwde stedenbouwkundige analyse van de vroegere en de huidige situatie en een degelijk programma van eisen in het verleden klaarblijkelijk niet gemaakt zijn hieronder een beknopte analyse van de oorspronkelijke opzet van dit stukje stad bij het unieke rijksmonument.**

Van Royensingel, Stationsweg en Oosterlaan/Westerlaan maken deel uit van een 19e eeuwse buurt met een lanenstructuur tussen station en binnenstad, een buurt met heel veel gemeentelijke monumenten (villa"s) , belangrijk voor de identiteit en de herkenbaarheid van Zwolle.
De Stationsweg (eigenlijk Stationslaan) ingaande vanaf de Van Royensingel zien we aan het eind van de laan het belangrijkste centraal gelegen gebouw van de buurt. Men ziet het meest dominante middendeel (met fronton) van de zeer brede stationsgevel. Het Stationsplein dichter naderend verbreedt het beeld zich (groothoek / breedbeeld) en is uiteindelijk aan het eind van de laan de totale stationsgevel zichtbaar in de door de bouwers bedoelde classicistische (dus vooral symetrische) schoonheid. Symetrie in hoogte èn in diepte van gebouw en gevels.

Niet zo maar een gebouw maar in 1868 voor stad en streek misschien wel het belangrijkste gebouw van die tijd: de toegang per stoomtrein tot geheel Nederland,

een toegang die voordien alleen kon plaatsvinden lopend of per paard dan wel met een koets over de zandbak Veluwe of met een veerschip over de Zuiderzee!

De 19e eeuwse ontwerpers lieten de rechter bomenrij van de Stationsweg (steeds verder beeldverbredend) met een mooie ronde (bolle) bocht aansluiten op de rechter bomenrij van de Westerlaan. De linker bomenrij van de Stationsweg sloot met een fraaie ronde (bolle) bocht aan op de linker bomenrij van de Oosterlaan. Oude foto's laten zien dat Ooster- en Westerlaan oorspronkelijk zelfs als allee (aan weerszijde van de weg twee rijen bomen) zijn opgezet! Door de lanenstructuur werd aldus een trechtervormige uitmonding van de Stationsweg gecreëerd door rijen bomen die een groene gevelwand vormen. "Gevelwanden", die de belangrijkheid en de grootsheid van het centrale stationsgebouw (zoals in de architectuur ook al tot uitdrukking gebracht) nog eens extra benadrukten.
De ronde pleinvorm en de rondlopende bomenrijen hebben bijvoorbeeld exact dezelfde functie als de colonnades op het St.Pietersplein in Rome, daar dan met holle ronding van de pleingevels en natuurlijk een authentieke classicistische architectuur. Alle aandacht wordt zodoende gefixeerd op de (toenmalige) hoofdkerk van de Christelijke wereld.
Retourtje Rome te ver? Wandel dan eens over de Zwolse Blijmarkt, alwaar een neo-classicistisch voormalig gerechtsgebouw, nu Fundatie. Tegen de bebouwing links en rechts van het gerechtsgebouw staat een "schijngevel" in classicistische vormen met exact dezelfde functie: grotere fixatie op het centrale justitiegebouw, vergroting van aandacht en eerbied van de kijker, versterking van de strengheid en voornaamheid van het gerechtsgebouw, intensivering van de betekenis van justitie in de samenleving.

Letterlijk alles wat mogelijk was werd dus gedaan aan de omgeving om het belang van het station stedebouwkundig/visueel te benadrukken!
Met die wetenschap zijn de bomengroepen (eiken en platanen zo hoog als het pand zelf, aangevuld met struikgewas) vóór het Centraal Station Zwolle een regelrechte nachtmerrie van de ergste soort!

Aan de Oosterlaanzijde verrees later hotel Van Gijtenbeek (met rondlopende gevel), nu ABN-AMRO, aan de Westerlaanzijde lag achter de rondlopende bomenrij de rondlopende tuin van de Buitensociëteit (tot aan de bouw aldaar van een te hoog Wavin-kantoorpand).
Centraal op het plein, in het hart van deze totaal-opzet stond de grote gietijzeren straatlantaarn-constructie (met meerdere lamp-armaturen).

g. Gegeven de beide hoofddoelstellingen van de in uitvoering genomen werkzaamheden (beëindigen verkeerscongestie èn milieuverbetering) èn gezien de jarenlang gedane toezeggingen kan de analyse van de aangetroffen situatie op het voorterrein van het mooiste en belangrijkste neo-classicistische rijksmonumentale stationsgebouw van Nederland slechts leiden tot de volgende **aanpak-condities**:

g-1. Toevoeging van nieuw groen mag de stedenbouwkundige hoofdstructuur niet nadelig beïnvloeden. Door aanleg van een haakse verkeerskruising (i.p.v. de rotonde) tussen enerzijds de Stationsweg en anderzijds de met elkaar verbonden Ooster- en

Westerlaan ontstaat tussen de T-kruising en de rondlopende (plein-omarmende) bomenrijen aan weerszijden van het plein een "nieuwe" ruimte. Het ligt voor de hand deze ruimten groen in te vullen. Aan de oostzijde bevindt zich in het groen een toegang tot de fietsenkelder, aan de westzijde kan een groen perk komen.
Essentieel is dat de beide groenplaatsen **met zeer laag groen** worden ingevuld, zoals rond de keldertoegang ook inderdaad reeds gepland! De groene ronde omarming door de bomenrij (groene gevelwand) dient optimaal zichtbaar en beeldbepalend te blijven op het plein i.v.m. het belangrijke stadsgezicht vanuit de Stationsweg. Bij laag groen kan bijvoorbeeld gedacht worden aan Rhododendron (wintergroen; prachtige bloemen; wel regelmatig laag houden).

g-2. Het door de Oosterlaan-Westerlaan-route straks geheel verkeersvrije directe voorplein van het stationsgebouw vraagt bij de inrichting om grote prudentie! Indien mogelijk (tot waar loopt de kelder?) dient de groene omarming van het stationsplein ook aan weerszijden van het ontstane directe voetgangers-voorplein van het station doorgezet te worden. Dit versterkt andermaal de uitstraling van de monumentale stationsgevel. **Het gezicht op de voorgevel mag op geen enkele wijze door te hoog opgaand groen verstoord worden.** De beoogde neo-classicistische symetrie gaat anders verloren. Er hebben nooit (2 kleine solitaire boompjes rond 1950 uitgezonderd) bomen in de zichtlijnen naar de voorgevel van het station gestaan. Ook vanwege de **gebruiksmogelijkheden** van dit voorplein kan alleen gedacht worden aan zeer laag groen: steeds meer NS-functies verdwijnen uit het gebouw. Invulling door publieksfuncties als horeca, NS-huiskamer, expositieruimte, enz. kan weer leiden tot opnieuw een gezellig stationsplein met terrassen.

g-3. De stad Zwolle zou over de bestemmingsplan-functies eens op hoog niveau met NS in gesprek kunnen gaan. Het is ontzettend jammer dat, nu zowel links als rechts van het oude gebouw nieuwbouw"vleugels" gerealiseerd worden, de laatste belangrijke NS-functie in het oude gebouw (wachtgelegenheid op de begane grond voor zo nodig met spoed in te zetten machinisten en conducteurs) niet naar de etage van zo'n zijvleugel wordt overgebracht. Horeca is een prachtige bestemming voor die ruimten.

Over de architectuur van deze beide nieuwe haakse "zijvleugels" aan een **volledig symetrisch** opgezette rijksmonument zullen we hier maar geen uitspraken doen... !

g-4. Door het ontbreken van een degelijke stedebouwkundige analyse is helaas tot nu toe wel e.e.a. misgegaan in de planvorming. Dat betreft o.a. het plan tot aanlichting van de unieke stationsgevel. Op zich een prima idee, doch dat moet zeker niet gebeuren middels de nu op enkele schetsen zichtbare hoge schijnwerpermasten midden op het plein die het gezicht in- en vanuit alle drie lanen totaal verpesten. Dit kan echt niet. In de Zwolse binnenstad is volop te zien hoe je zoiets moet aanpakken.

g.5. De maquette in het parttime geopende tijdelijke info-centrum van Boskalis (Stationsplein 14a) laat de a-symetrische groene eilanden met immens hoge bomen als eik en plataan zelfs voor de ingang van het rijksmonument zien. Bomen zo hoog als het stationsgebouw! Je gelooft werkelijk je ogen niet! Schuld: programma van eisen van gemeentezijde? Geen omgevingsanalyse, geen oude foto's, geen monumenten-inzicht of monumenten-advies ?? Die schuldvraag is nu echter niet belangrijk. Het gaat hier nu eenmaal om een complex samenspel van 4 grote partijen in dit gebied. Aanpassing is

belangrijker. Mei 2019, ruim een jaar vóór de uitvoering van een beplantingsplan, is (met enig meer- en minderwerk wanneer elke heester nu al tot in detail aanbesteed mocht zijn; is meestal een stelpost) aanpassing nog volop mogelijk. Groen vóór het stationsgebouw is 150 jaar lang nooit hoger dan 30 cm geweest!

Hoe zot en volkomen misplaatst voorliggend groenplan is kan blijken wanneer men dit ontwerp in gedachten transponeert naar Amsterdam Centraal Station, ook een belangrijk rijksmonument. Dat het stadsbestuur van Amsterdam dus zou besluiten enkele meters vóór de voorgevel van het station een bos van 10 tot 12 meter hoge eiken, platanen en groepen struikgewas aan te planten. 's Lands hoofdstad zou vanwege de commotie te klein zijn!

13. Afsluitend: gevelstenen en beelden

a. Schrijver dezes vraagt College en Raad de in het vorig college ingezette actie van het plaatsen van een gevelsteen (toen in het familiehuis van de Ter Borch's aan de Sassenstraat) voort te zetten. Zie verder de betreffende **BIJLAGE A. (Top Tien historisch belangrijke Zwollenaren).**

b. Ook een standbeeld van **de wereldwijd meest bekendste Zwollenaar ooit** (Thomas a Kempis), te onthullen bij gelegenheid van de herdenking van zijn 550 ste sterfdag medio 2021, zou een fantastische culturele actie zijn. Een belangrijk element voor "Levende stadsgeschiedenis". Krantenkoppen als "Toeristisch imago Zwolle niet meer dan middelmatig" zijn zeer schadelijk voor de stad. Ze zijn volstrekt niet nodig. Zwolle heeft in potentie zeer veel in huis!

   Schrijver dezes vraagt het stadsbestuur het voortouw in deze te nemen door de vorming van een comité (met leden uit diverse disciplines uit het hele land) dat de haalbaarheid onderzoekt en indien mogelijk eind 2019 met concrete voorstellen komt. Een eventuele opdracht zou dan in 2020 en voorjaar 2021 uitgevoerd kunnen worden. Onthulling (hoogtepunt van de vieringen) rond de sterfdatum van Thomas a Kempis: overleden op 24 juli (1471). Mogelijke deelnemers in zo'n comité: gemeente, provincie, landelijke politici, (kunst)historici, kerkgenootschappen en bedrijfsleven. Ook de VORG, de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en geschiedenis kan in deze veel betekenen. Financiering behoeft zeker niet alleen door de gemeente plaats te vinden. Dat was bij het vervaardigen van het mooie Van der Capellenbeeld overigens wèl het geval. Elke investering op dit gebied gedaan betaalt zich meer dan volledig uit. Zo'n beeld heeft ook over 100 jaar nog cultureel en financieel rendement!

   De afgelopen decennia zijn voor cultuur (-overdracht) in Zwolle (mede t.g.v. de economische crisis) lang niet altijd positief geweest: sluiting van het Machine-museum (binnenvaart-scheepsmotoren), museum "de Stadshof" (naïeve kunst), de Muzerie (voorheen Stedelijke Muziekschool), het Stedelijk Museum, e.d. De opheffing van het VVV-kantoor naast het stadhuis was ook al geen geslaagde actie. De echte uithangborden van de stad zijn nog altijd Waanders in de Broeren, de Librije en de Fundatie, de beide eersten 100% particulier initiatief, de laatste gefinancierd met provinciale gelden.

BIJLAGE A

TOP-TIEN historisch belangrijke Zwollenaren

Competitie is anno 2019 een niet meer weg te denken element in het dagelijks leven: het is de rode lijn bij sport, onderwijs, wetenschap, vermaak, enz.: wie de lekkerste liflafjes maakt, het boeiendste boek heeft geschreven, het leukste liedje zingt, enz. Bijgaand dan ook maar (puur om cultuur over het voetlicht te brengen) een top-tien van historisch belangrijke Zwollenaren. Toch wel een must voor bestuurders van de stad om deze kennis in huis te hebben.

De top-tien is gerangschikt naar **tijdsvolgorde**, chronologisch dus. De genoemde Zwollenaren zijn van **nationale of internationale betekenis**. Over een rangorde naar belangrijkheid op zo'n lijst zou jarenlang gediscussieerd kunnen worden, vandaar toch maar de plaatsing in tijdsvolgorde. Elke tijd maakt, kijkend naar belangrijkheid, sowieso bovendien daarin altijd weer een eigen afweging.

1. Joan Cele (ca. 1340 - 1417)
2. Thomas a Kempis (1379 – 1471)
3. Willem Bartjens (1569 – 1638)
4. Gerard ter Borch (1617 – 1681)
5. Joan Derk van der Capellen (1741 – 1784)
6. Rhijnvis Feith (1753 – 1824)
7. Johan Rudolph Thorbecke (1798 – 1872)
8. Willem Jan Schuttevaer (1798 – 1881)
9. Everhardus Johannes Potgieter (1808 – 1875)
10. Eli Heimans (1861 – 1914)

Alleen al uit deze top-tien blijkt hoe belangrijk de historie van de stad Zwolle is. Een stadje dat rond 1900 nauwelijks groter was dan het grondgebied binnen de grachten. Niet genomineerd (meestal van meer lokale betekenis) o.a.: de kunstschilders Roelof en Andreas Coets, Derk Jan van der Laen, Hendrik ten Oever, Jan Grasdorp, Dirk Hardenstein; de graveur Johan van de Mynnesten, de goudsmid Arend van Bolten, de beeldhouwer Arent van Calcar, vader Gerard Sr. – Harmen – Mozes en Gezina ter Borch, de drukker Peter van Os, de uurwerkmakers-familie Bramer, de staatsrechtgeleerde Gerrit Luttenberg, theologisch werkzame personen als paus Adrianus, Dirc van Herxen, Jan ten Busch (kroniekschrijver W'heim), kardinaal Wilhelmus Marinus van Rossum, socialistisch georiënteerd predikant Horrëus de Haas, schrijvers/dichters als Jacobus Kantelaar maar ook bekend kinderboekenschrijfster mw. Van Hille-Gaerthé, enz. enz. enz.

De familieleden van Gerard Terborch èn Johan van den Mynnesten maken de beste kans op plaatsing bij het opstellen van een top-twaalf lijst.

BIJLAGE A

TOELICHTING op de Top-tien:

- per persoon de sterk samengevatte betekenis;
- al dan niet beeld of gedenksteen aanwezig?

1. **Joan Cele (ca. 1340 - 1417)**
   Betekenis: Rector latijnse school: invoering 8 klassen-systeem, voorloper gymnasium. Schoolprogramma op Christelijke basis (Moderne Devotie). Uitgedragen door zijn leerlingen in West-Europa.

   Standbeeld: in "Het Frater", tegenwoordig Celepleintje genoemd. Het beeld is een geschenk van Rotaryclub Zwollerkerspel. Onthuld in 2013.
   Gevelsteen: in 2017 is de stad Zwolle gevraagd een bescheiden plaquette te plaatsen in de straatgevel van het z.g.n. Celehuisje aan de Papenstraat (toeristische route). Dit huisje is een vroegere wehme van de Grote Kerk. Cele woonde er de laatste jaren van zijn leven. Tot op heden is dit verzoek niet gehonoreerd. Zelfs een ANWB-bordje is niet aanwezig.

2. **Thomas a Kempis (1379 – 1471)**
   Betekenis: Auteur "Over de navolging van Christus", na de Bijbel in de westerse wereld het meest vertaalde en gedrukte boek. Schrijver van de kroniek van het St.Agnesklooster op de Agnietenberg. **Wereldfaam!!**

   Standbeeld: een neo-gotisch grafmonument (beeldengroep uit atelier Mengelberg, 1897) is in 1965 kapot geslagen bij de sloop van de St.Michaëlkerk hoek Roggenstraat-Nieuwstraat. De 17e eeuwse schrijn met overblijfselen van de monnik is nu geplaatst in de OLV-basiliek op een recente nieuw ontworpen stenen sokkel.
   Gedenksteen: in 1919 geplaatst nabij funderingsresten van het St.Agnesklooster bij de begraafplaats Bergklooster. Ontwerp: P.J.H. Cuypers, hoogte 3 meter. Tekst: Hier leefde Thomas van Kempen in den dienst des Heeren en schreef zijn navolging van Christus.

   GEZOCHT !!
   een comité voor de realisering van een bronzen beeld naar model van bestaand eind 19e eeuws ontwerp.
   Plaats: vóór de Onze Lieve Vrouwe-basiliek op de Ossenmarkt (het OLV-Kerkplein), op het pleintje vóór de Peperbus dus. Thomas Hemerken kwam naar Zwolle i.v.m. een aflaat voor de bouw van de OLV-kerk. In de OLV-kerk staat de schrijn met zijn overblijfselen. De OLV-kerk maakt deel uit van de regionale "Thomas a Kempis-parochie".
   Onthulling van het beeld is nog mogelijk in 2021 bij de 550-jarige herdenking van Thomas' sterfjaar 1471.
   Festiviteiten in 2021 kunnen gecombineerd worden met die van de viering van 300 jaar Schnitger-orgel (1721 – 2021).

BIJLAGE A

3. **Willem Bartjens (1569 – 1638)**
   Betekenis: Hoofdmeester Franse school in Zwolle. Auteur van het boek "Vernieuwde Cijfferinghe", eeuwenlang de rekenmethode op de Nederlandse scholen. Bekende uitdrukking: "Volgens Bartjens".

   Beeld: In 1980 gemaakt door Titus Leeser (initiatief: VVV); een relatief klein beeld dat bedoeld is voor inpandige plaatsing. Hal stadhuis. Replica's zijn in diverse formaten gemaakt o.a. als geschenk bij de Mr. Willem Bartjensprijs.
   Gevelsteen: op Praubstraat 14 (pand voormalige woning/school) is slechts een ANWB-bordje aangebracht . Het pand ligt aan het Celepleintje, net links achter de poort aan de Praubstraat.

4. **Gerard ter Borch (1617 – 1681)**
   Betekenis: Eén van de belangrijkste Nederlandse genre-schilders uit de 17e eeuw (genre: portretten en interieurs). **Wereldfaam.** Werk in musea "all over the world". Heeft als enige schilder "De beëdiging van de Vrede van Munster" in olieverf vastgelegd: de vredesovereenkomst aan het einde van de 80-jarige oorlog, het begin van de zelfstandigheid van de Nederlandse natie. (Dit werk nu in de National Gallery in London; kopie in Rijksmuseum).

   *Beeld: (nog) geen beeld. De **antieke 17e eeuwse "Blokzijlkamer" in het Drostenhuis** is een sublieme mogelijkheid voor het inrichten als woonkamer/atelier van de schilderende leden van de Ter Borchfamilie.*

   Gevelsteen: Bij gelegenheid van de herdenking van de 400-ste geboortedag van Gerard ter Borch is in 2017 door de stad Zwolle (op initiatief van cultuurwethouder Jan Brink) een fraaie replica van de gevelsteen met familiewapen (in het museum Melkmarkt, afkomstig uit het buitenhuis van de Ter Borch's) geplaatst in de gevel van het rijksmonumentale familiehuis op Sassenstraat 21.

   Grafzerk van de familie Ter Borch: geplaatst tegen de noordgevel in de Grote of St.Michaëlkerk.

5. **Joan Derk van der Capellen (1741 – 1784)**
   Betekenis: Belangrijk patriottenleider: auteur van het pamflet "Aan het volk van Nederland". Jarenlange strijd tegen de macht van het Oranjehuis in de Republiek. Zette zich o.a. ook in voor afschaffing van de Drostendiensten, snelle erkenning van de VS van Amerika na de afscheiding van Engeland, enz.

   *Standbeeld: door Eric Claus, op initiatief van de toenmalige Culturele Raad Overijssel, in **opdracht van de gemeente Zwolle** bij gelegenheid van de herdenking van de 200-ste sterfdag van Joan Derk.*
   Geplaatst in 1984 op het Bethlehemkerkplein.
   Gevelsteen: bronzen plaquette in (het voorhuis van) zijn woonhuis aan de Bloemendalstraat 12. In 1908 geplaatst door de "Holland Society of New York" vanwege zijn actie voor snelle erkenning van de VS.

BIJLAGE A

6. **Rhijnvis Feith (1753 – 1824)**
   Betekenis: Bekendste Nederlandse schrijver/dichter van de Romantiek. Zijn gedicht "Uren, dagen, maanden, jaren, vliegen als een schaduw heen" was 200 jaar lang hèt oudejaarsavondlied (gezang 160) in de Nederlandse protestantse kerken. Lied hoorde bij "oud en nieuw" als "Stille Nacht" bij de kerstviering.
   Beeld: Geen beeld. Op landgoed Boschwijk aan de weg naar Almelo staat het buitenhuis van de familie.
   *Gevelsteen: rijksmonument woonhuis Bloemendalstraat 18 zou bij het herdenken van zijn 200-ste sterfdag in **2024** eindelijk een gevelsteen moeten krijgen met naam + jaartallen, èn zijn bekendste versregel.*
   Marmeren gedenkzuil op familiegrafkelder Algemene Begraafplaats Meppelerstraatweg.

7. **Johan Rudolph Thorbecke (1798 – 1872)**
   Betekenis: "Proeve van de Grondwet", gerealiseerd in 1848. O.a. Ministeriële verantwoordelijkheid en onschendbaarheid van de Koning; rechtstreekse verkiezingen van de Tweede Kamer, Provinciale Staten en Gemeenteraden; recht van amendement, interpellatie en enquête voor Tweede Kamer, vrijheid van godsdienst, drukpers en onderwijs; recht van vereniging en vergadering, Kieswet, Provinciale wet, Gemeentewet, Postwet en Telegraafwet, Middelbaar Onderwijswet; afschaffing slavernij in 1863, eerste stappen richting vrouwen-emancipatie. Grote infra-structurele werken (spoorwegen, waterwegen A'dam en R'dam naar zee.
   Standbeeld: door Hans Bayens. In 1992 aan de stad Zwolle geschonken door een daartoe opgericht comité dat koos voor plaatsing op het Stationsplein van Zwolle.
   "Binnen een figuratieve vormentaal een oorspronkelijke visie op het onderwerp, met een luchtige impressionistische toon".
   Gevelsteen: Thorbeckegracht 14 (geboortehuis). Naam + jaartallen. Intern enkele museale herinneringen aan de grote staatsman.

8. **Willem Jan Schuttevaer (1798 – 1881)**
   Betekenis: Grote voorman van de binnenscheepvaart. Zwolle was met R'dam en Groningen centrumstad van de Nederlandse binnenvaart. Strijd vaarroute Zwolsche Diep. De vereniging voor binnenvaart, het dagblad, enz. heten nog altijd "Schuttevaer"
   Beeld: grafmonument op Algemene Begraafplaats Meppelerstraatweg.
   Gevelsteen: in 1981 op aandringen van Vrienden Stadskern geplaatst in Schuttevaerhuis Thorbeckegracht 67 (hoek Dijkstraat) door de Koninklijke Schippersvereniging Schuttevaer. Met voorstelling van zeilende tjalk in natuurlijke kleuren (ontwerp Han prins, uitvoering Henk Beernink).

9. **Everhardus Johannes Potgieter (1808 – 1875)**
   Betekenis: literator met groot gezag. Mede oprichter van het tijdschrift "De Gids". Ageerde tegen de 19e eeuwse "Jan Salie"geest.
   Beeld: door Charles van Wijk (1875 – 1917). Van Wijk maakte veel monumenten. Een nationaal comité (met o.a. Willem Kloos en Lodewijk van Deyssel) zorgde voor de middelen bij gelegenheid van het eeuwfeest van de geboorte van Potgieter. Het beeld werd geplaatst aan de naar hem genoemde singel.
   Gevelsteen: twee stenen in de gevel van geboortehuis Luttekestraat 14 met respectievelijk "E.J. Potgieter" en "1808 – 1875".

BIJLAGE A

10. **Eli Heimans (1861 – 1914) (5621 – 5674)**
Betekenis: Stond met Jac.P.Thijsse begin 20e eeuw aan het begin van de opbloei van de natuurstudie in Nederland: het "biologisch reveil", een totaal nieuwe wijze van natuurbeschouwing. Richtten mede de belangrijke natuurhistorische verenigingen op. Schreven tussen 1894 en 1904 een reeks overbekende boekjes voor opgroeiende jeugd ("In sloot en plas"", enz.
Beeld: geen.
Gevelsteen: In geboortehuis rijksmonument Thorbeckegracht 73: geen.
In woonhuis rijksmonument Papenstraat 5: geen.

CONCLUSIE:

Anno 2019 zijn herinneringen aan de belangrijkste Zwollenaren van historische betekenis met uitzondering van Thomas a Kempis "redelijk" aanwezig in het stadsbeeld.
Op een rij gezet ontbreken:
Plaquette Joan Cele op rijksmonument Papenstraat nr. 3 (Celehuisje);
Standbeeld Thomas a Kempis vóór de OLV-basiliek Ossenmarkt;
Gevelsteen Willem Bartjens op rijksmonument Praubstraat 14;
Standbeeld Gerard ter Borch;
Standbeeld Rhijnvish Feith: wellicht iets voor de eigenaren van Boschwijk;
Gevelsteen Rhijnvis Feith op rijksmonument Bloemendalstraat 18
Gevelstenen Eli Heimans op rijksmonumenten Papenstraat 3 en Thorbeckegracht 73.

Standbeelden oprichten voor Terborch, Feith, Schuttevaer en Heimans is anno 2019 niet (meer) opportuun.
Gevelstenen: absoluut gemist worden stenen ter herinnering aan Joan Cele, Willem Bartjens, Rhijnvis Feith en Eli Heimans! Het zou fijn zijn wanneer elk nieuw College van B&W één omissie zou opheffen. In navolging dus van het initiatief van cultuur-wethouder Jan Brink die een gevelsteen in het Terborch-huis regelde. Wel aardig ook om de (gratis) stadsgidsen daarmee een beetje te laten zien dat hun werk door de stad gewaardeerd wordt!

Een **beeld van Thomas a Kempis** vóór de OLV-basiliek wordt nadrukkelijk gemist. Het heeft daar mede een "uithangbord-functie". Het zou een grote fout zijn op genoemde plek bijvoorbeeld een "Wilde deerne" te plaatsen omdat dat meisje toevallig een tijdje op de Ossenmarkt heeft gewoond. Een uitvaartstoet met als entourage een wilde deerne is bepaald geen gelukkige combinatie.

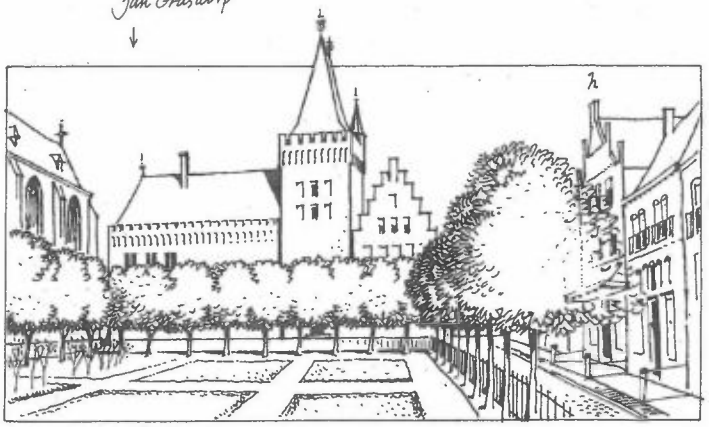
Het Thomas-beeld kan mede de aanzet vormen tot een sfeerverbetering op de Ossenmarkt, het plein rond het veel bezochte stads-icoon "de Peperbus". Het OLV-kerkplein heeft in potentie dezelfde mogelijkheden als de horeca-pleinen Grote Markt, Grote Kerkplein, Nieuwe Markt en Bethlehemkerkplein.

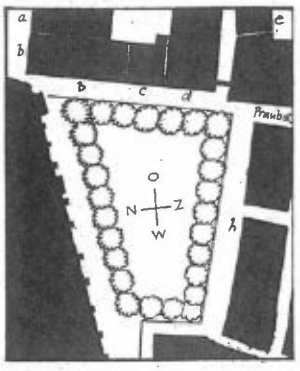
****

BIJLAGE B

STEDENBOUWKUNDIGE STRUCTUUR GROTE KERKPLEIN

Ontwerp door Jan Grasdorp

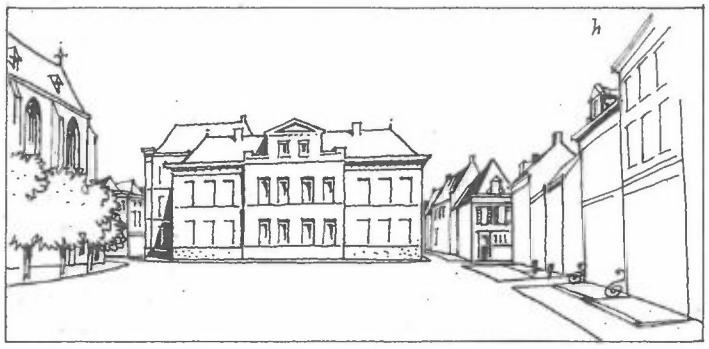

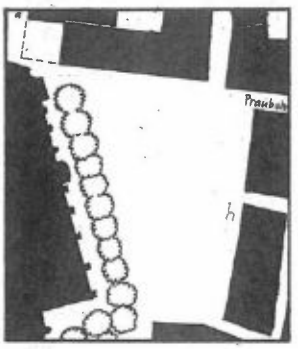
GROTE KERKPLEIN * ZWOLLE

Situatie tussen 1448 en 1844

De oostelijke pleinwand werd gevormd door het Wijnhuis (b), de Raadtoren (c) en de Latijnse school (d.) Naast het Wijnhuis ligt het Raadhuis (a). De gebouwen lagen rondom een binnenplaats. e = Weehme, geheel opgenomen in de bebouwing. h = gildehuis

Na 1821 moderniseringen: in 1821 verbouwing van gevels in de Sassenstraat. In 1840 inkorting van het Wijnhuis. In 1844 verlaging van Raadtoren. In 1868 het geheel gewijzigd tot één gebouw. In 1827 werd de hof ontboomd en bestraat

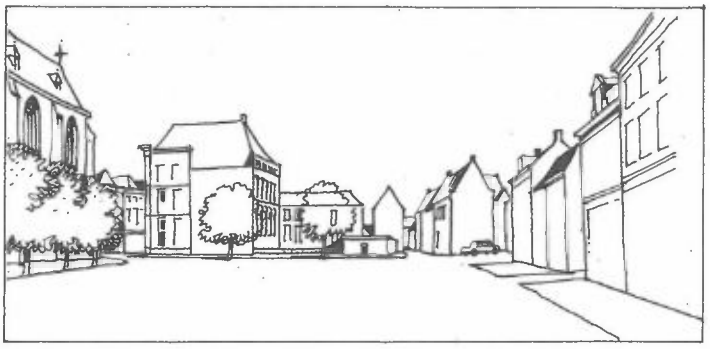
Situatie tussen 1868 en 1936

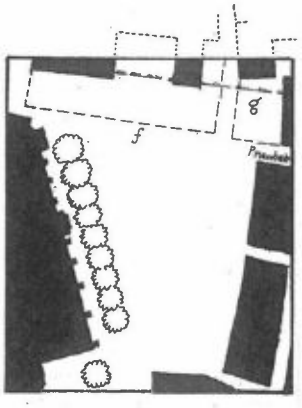
In 1868 kreeg het plein dit aanzien. De Brouwersschool was duidelijk lager dan de vroegere gebouwen, maar vormde ondanks de verarming van het totale beeld nog een echte pleinwand.

De zijgevel van het Raadhuis had de hoogte van de voorgevel tot aan de Brouwersschool.

Het gildehuis (h) is verlaagd en gepleisterd.

Kerk na torenbrand in 1682 2 travees ingekort.

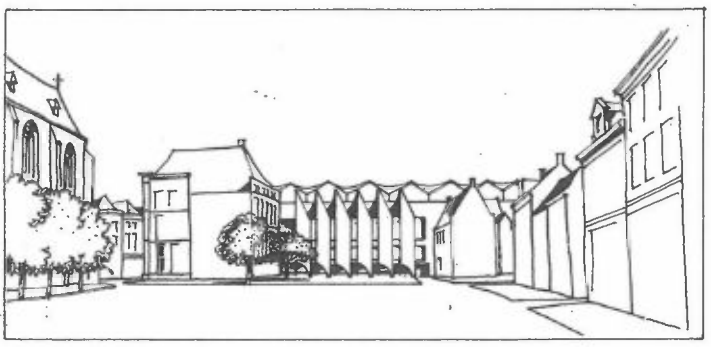

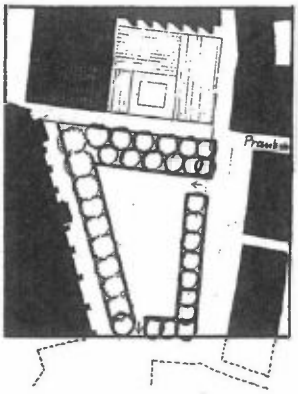

Situatie na 1936

Na de afbraak van de Brouwersschool was van een pleinwand geen sprake meer. De oorspronkelijke rooilijn (f) werd nog verder verminkt door de afbraak van het pand van bakker Spanjar in 1960 terwille van enkele parkeerplaatsen. (g), waardoor de totale ruimte nog wijder is geworden.

– – – – – nieuwe rooilijn volgens bestemmingsplan. Het maken van een nieuwe pleinwand op deze plaats zou betekenen dat de achtergevel van de schepenzaal dichtgebouwd zou moeten worden

Situatie volgens perspektiefschets in „projekt Stadhuis Zwolle", okt. 1972

De nieuwe bebouwing ligt ver achter de oorspronkelijke rooilijn.

De verminking van de oorspronkelijk zo evenwichtige ruimte blijft voelbaar.

Een synthese van oud en nieuw zou denkbaar zijn door op de basis vh. oude stadspatroon de ruimte opnieuw een duidelijke structuur te geven.

Beplanting en bestrating kunnen deze structuur nog aanzienlijk accentueren en versterken.

BIJLAGE C – Standbeelden vroeger en nu

*In het Shell-journaal van Nederlandse **stand**beelden, (en aardig resumé door P.v.d.Horst) uit 1983, is de traditionele ruimte rond de afgebeelde standbeelden van grote historische personen goed te zien. Van de in dit werkje afgebeelde en besproken 23 solitaire standbeelden in de categorie bekende en beroemde Nederlanders, is er **geen** dat niet rondom in de vrije ruimte staat van plein of plantsoen! Geen enkel beeld staat dus vóór of nabij een gebouw! Het zijn bijna allemaal beelden die bovendien nauwelijks of geen dynamiek uitstralen. Een dynamisch beeld als het Bayensbeeld van Thorbecke hoort volop in de vrije ruimte te staan!*

De met een grote vrije ruimte rondom getoonde standbeelden zijn:

1. Bonifatius in Dokkum
2. Jeroen Bosch in Den Bosch
3. Jacob Cats in Brouwershaven
4. Jan Pieterszoon Koen in Hoorn
5. Laurens Janszoon Coster in Haarlem
6. Erasmus in Rotterdam
7. Erasmus in Nijmegen
8. Hugo de Groot in Delft
9. Gebroeders Van Gogh in Zundert
10. Gerbrandy in Sneek
11. Piet Heyn in Rotterdam
12. Johan van Oldenbarneveld in Den Haag
13. Rembrandt in Amsterdam
14. Michiel de Ruyter in Vlissingen
15. Schaepman in Tubbergen
16. Prins Willem I in Den Haag
17. Koning-stadhouder Willem III in Breda
18. Koning Willem II in Tilburg
19. Koningin Wilhelmina in Amsterdam
20. Koningin Wilhelmina in Rotterdam
21. Burgemeester Van der Werf in Leiden
22. St. Willibrord in Utrecht
23. Johan de Witt in Den Haag

Standbeelden – vroeger en nu

Het oudste standbeeld in ons land is dat van Erasmus in Rotterdam, dat in 1622 werd onthuld. Dat is dan wel 360 jaar geleden, maar er bestonden – buiten Nederland – al veel eerder standbeelden.

De oudste beelden die we kennen, dateren van ongeveer 1400 voor Chr. Het zijn de kolossen van Memnon, opgericht ter ere van de Egyptische vorsten. De Grieken kenden vooral standbeelden van atleten en goden, zoals van Zeus (ca. 450 voor Chr.). De Romeinen richtten beelden op om politieke of militaire leiders te eren. Het oudst bewaard gebleven exemplaar is dat van de redenaar Metellus (ca. 80 voor Chr.). Uitsluitend voor hun keizers reserveerden de Romeinen de ruiterstandbeelden. Het enige uit de oudheid overgebleven exemplaar is dat van keizer Marcus Aurelius (161-180) in Rome. Dit bronzen beeld werd in 1538 op het Kapitool opgesteld.

In de middeleeuwen werden er nauwelijks nog standbeelden gemaakt. Donatello (ca. 1400) was de eerste die weer een levensgroot bronzen ruiterstandbeeld maakte, duidelijk gebaseerd op het beeld van Marcus Aurelius. Het stelt de Venetiaanse legeraanvoerder Gattamelata voor. Het staat in Padua en is omstreeks 1450 gemaakt. Een van de volmaaktste standbeelden in Europa is Michelangelo's David in Florence (ca. 1500). De barok leverde vooral beelden van koningen op. In de achttiende eeuw kregen ook schrijvers en filosofen hun beeld.

Met het ruiterstandbeeld van Marcus Aurelius in Rome als voorbeeld begon men in de landen om ons heen in de achttiende eeuw talloze beelden op te richten. Bij ons verschenen zulke beelden alleen in kerken, maar dan op kleinere schaal: grafmonumenten voor een belangrijke vorstelijke persoon of een gesneuvelde zeeheld. Beelden als onderdeel van een bouwwerk waren er ook, maar standbeelden kende men vrijwel niet. Als belangrijkste verklaring hiervoor is vaak het protestantisme genoemd, met zijn afwijzende houding ten aanzien van 'gesneden beelden'.

Hier kwam in de negentiende eeuw verandering in. Uit het zuiden kwam een stroom van beeldhouwers en beelden opzet-

ten, en men begon er kennelijk plezier in te krijgen. Er ontstonden talloze beelden. De omvangrijke produktie en de grote belangstelling ervoor kwamen voort uit de romantiek met haar interesse voor het nationaal verleden. Door die standbeelden werd de herinnering daaraan wakker gehouden.

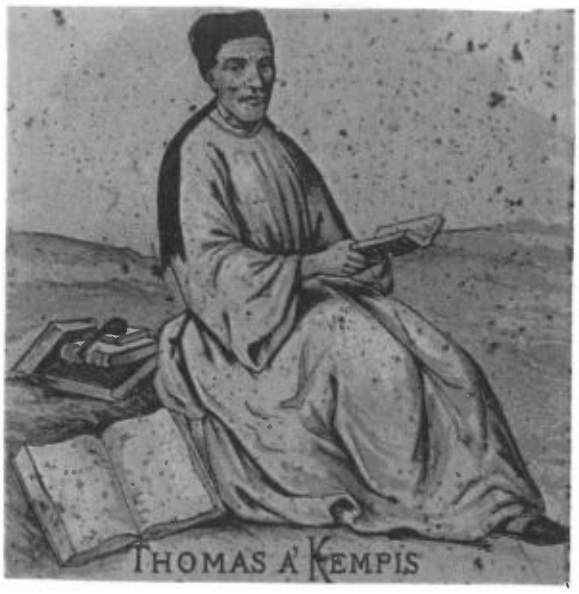
We zeiden al dat het standbeeld van Erasmus in 1622 werd onthuld. Het tweede beeld in ons land kwam er pas in 1723. Het was het door Gerrit van Heerstal gemaakte beeld van Laurens Janszoon Coster in Haarlem. Het derde beeld volgde in 1829: Jacob Cats in Brouwershaven. Tussen de onthulling van deze drie beelden lag dus steeds zo'n honderd jaar, maar daarna ging het snel. De grote belangstelling van Willem II voor kunst zal aan die bloei zeker niet vreemd zijn geweest. Er zouden beelden komen van vorsten en staatslieden, van schrijvers en dichters, van heiligen en schilders. Allemaal natuurgetrouw nagebootst. Die natuurgetrouwe weergave was een eerste vereiste: men wilde de voorgestelde figuur in zijn midden hebben. Men keek tegen hem op, ook letterlijk: ze stonden meestal op een hoog voetstuk, dikwijls met een hek eromheen.

Later ging men ook over tot het maken van beelden van niet-nationaal bekende figuren. De kunstwerken gingen steeds meer dienen als stadsverfraaiing. Er komen dan ook veel literaire beelden tot stand, niet alleen van schrijvers, maar ook figuren of scènes uit boeken worden hoe langer hoe meer 'in beeld' gebracht. De beeldhouwer krijgt meer vrijheid in het uit te beelden onderwerp. Er zijn nog nauwelijks begrenzingen aan de motieven die tot oprichting van beelden leiden. Na de oorlog ontstonden er natuurlijk talloze herdenkingsmonumenten in de vorm van een beeld.

De laatste decennia is het accent duidelijk verschoven van de figuratieve naar de non-figuratieve beelden; de laatste jaren is zelfs een behoorlijk gedeelte van alle nieuwe beelden abstract.

AFBEELDINGEN

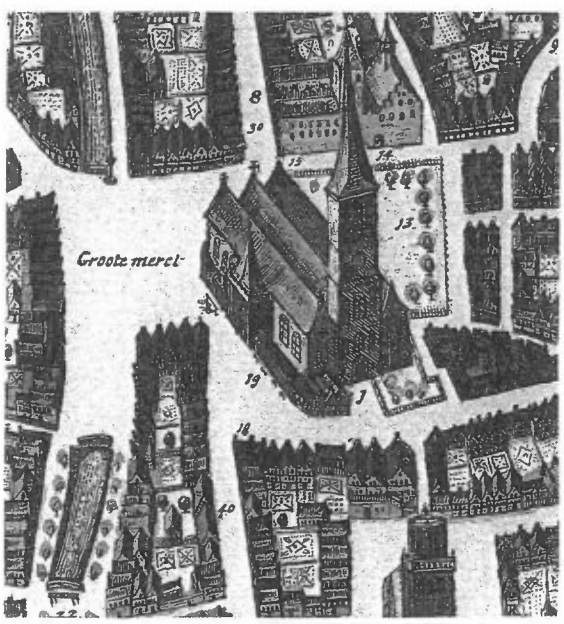

Thomas a Kempis

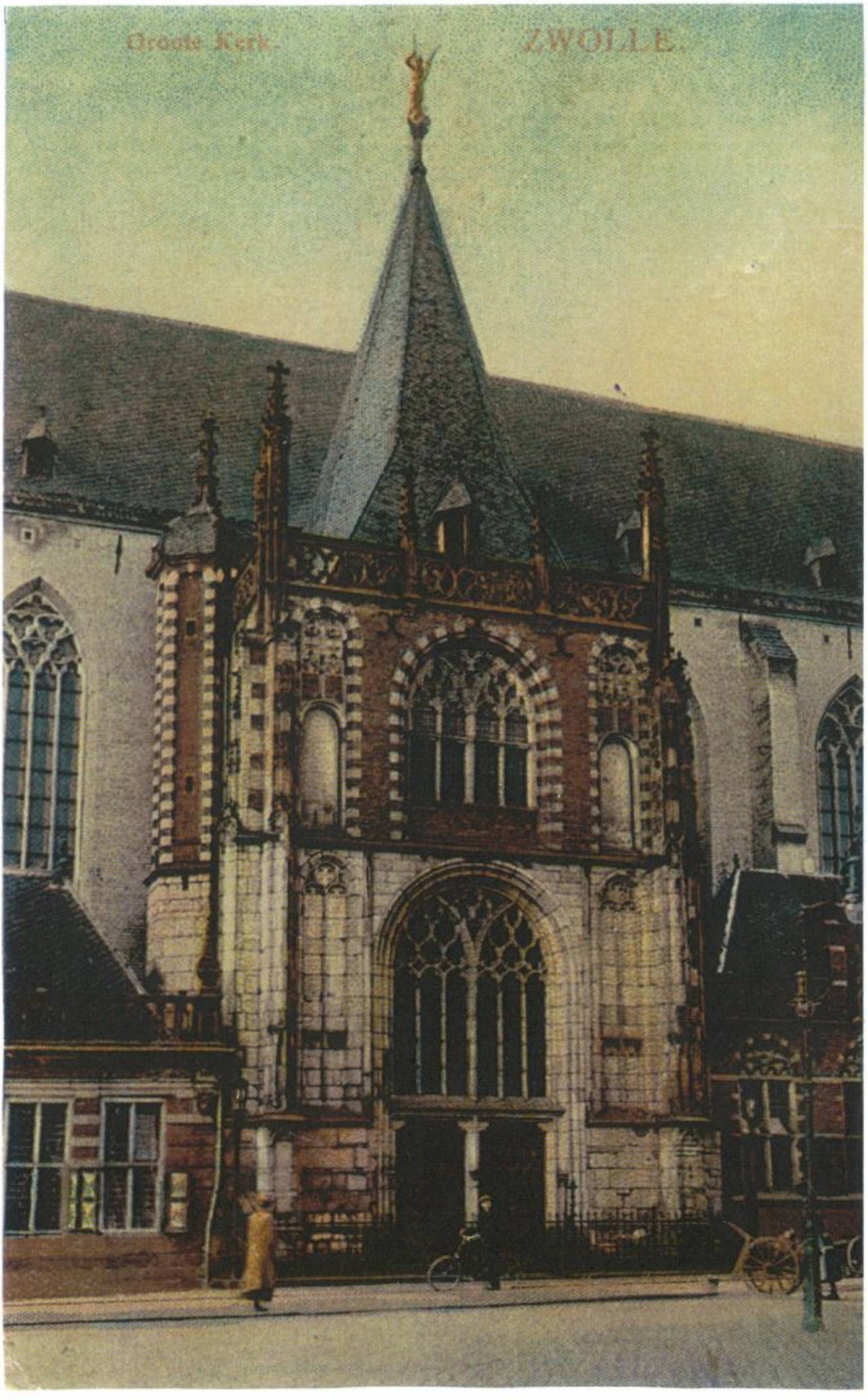
BOVEN: eind 19e eeuws nooit uitgevoerd ontwerp standbeeld Thomas a Kempis

BOVEN: 17e eeuwse kaart Joan Blaeu.
Rijen bomen rond Kleine en Grote Kerkhof;
de laatste gereconstrueerd rond 1977.

BOVEN: Michaëlbeeld 5,5 meter hoog van de spits van de kap van het hoofdportaal v.d. Michaëlkerk

Groote Kerk.
ZWOLLE.